

Гадеев А.В.

РОЗВИТОК ПОГЛЯДІВ ПРО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ВІЙНИ І МИРУ, ПРО «ПРАВО НАРОДІВ» У ЕЛЛІНІСТИЧНО-РИМСЬКІЙ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ

У елліністично-римській період широке визнання одержали ідеї Платона й Аристотеля про те, що війну варто вести лише заради миру. У тій або іншій формі їх відтворювали Елій Аристид, Цицерон, Плутарх, Страбон та ін. Багато хто з них особливо підкреслювали «миротворчу» функцію монархи Олександра Македонського і Рима. Не будь Азія «під нашим пануванням», переконаний Цицерон, вона «не була б урятована від жодного нещастя», а також «від зовнішніх воєн і внутрішніх розбратів». Тісний взаємозв'язок війни і миру відбили у своїх добутках багат ораторів, історики, полководці. Так, Демосфен усіляко прагнув викрити задуми «мирної війни» македонського царя Пилипа, що умів воювати, зберігаючи видимість миру. Оратор підкреслював, що розсудливі повинні судити про дотримання миру лише по справах, а не за словами. Мир же, нав'язаний Пилипом, не є таким на ділі. Він являє собою лише відстрочку від війни («Третя промова проти Пилипа»).

На думку оратора Ісократ, з питання про війну і мир, що має найбільше значення в житті людей, рішення повинне прийматися відповідно до конкретної ситуації, оскільки «війна і мир самі по собі - ні добро, ні зло, але результат того й іншого». Процвітаючий повинен прагнути до миру, у нещасті ж краще звернутися до війни, тому що внаслідок виникаючого безладдя з неї і нововведень скоріше трапляються зміни.

Взаємозв'язок між війною і миром знайшло відображення й у ряді проектів досягнення миру, у яких на передній план висувалися військові засоби і методи рішення поставленої задачі, а також у спробах окремих античних авторів обґрунтувати необхідність і корисність війни для держави, тому що в спокої воно старіє (Тит Лівій, Тацит, Флавій Вегетій і ін.). Разом з тим багато істориків, філософи, поети засуджували використання військових сили з метою втілення честолюбних задумів політичних діячів, прагнули показати у своїх добутках руйнівні наслідки не тільки самої війни, але навіть і підготовки до неї. У цілому ж античні мислителі лише порушили питання про загальний і вічний мир (у формі мрії, філософського ідеалу ідеальної і гармонічної держави), не знаходячи способів примирення протиборчих сторін, засобів вирішення внутрішніх і зовнішніх конфліктів.

В епоху еллінізму одержало подальший розвиток право війни і миру. Особливо чітко в ньому був регламентований порядок оголошення війни. У Римі, відповідно до Тита Лівію, цей церемоніал виглядав у такий спосіб: посол римського народу, прийшовши до границь тих, від кого вимагали задоволення, покривав голову вовняною хусткою і, звертаючи до рубежів винного племені, перелічував необхідне. Якщо воно не було отримано, то через 33 дні оголошувалася війна. Для цього жрец-феціал у присутності не менш трьох дорослих свідків вимовляв визначені слова, що закінчувалися фразою: «Повідомляю і приношу війну». Після цього він кидав спис залізним наконечником або кизилове ратище з обпаленим кінцем на територію супротивника.

У більш пізні часи подібна процедура здійснювалася вже не в границь ворожої держави, а в храму богині війни Беллони, навколо якого для цілей був виритий спеціальний рів, що відокремлював «ворожу землю». Сам храм знаходився за римськими міськими стінами. Там же стояла спеціальна колона війни. Крім того, з початком війни відкривалися ворота храму дволикого Януса.

У визначеній мірі був регламентований також порядок ведення війни що дозволяв застосування лише дозволених і «законних» військових хитростей, що визначав взаємини протиборчих сторін один з одним і з мирним населенням. Цицерон з гордістю констатував: «Ми установили законом... коли війну починають, коли її ведуть і коли її припиняють». При цьому великого значення набувають, за його словами, «право і вірність своєму слову». Не випадково в Римі була створена спеціальна колегія жреців, що мала статус державного органу і призначалася для тлумачення «права і вірності». Римське право війни на відміну від грецького було більш розробленим, обґрунтованим у плані релігійному, політичному, філософському. Римляне були переконані, що усі війни, що веде їхня держава, справедливі, законні і є утіленням волі богів. Питання війни уподібнювалися ними правовим спорам і трактувалися як процесуальні. Римське міжнародне право вже знало інститут нейтралітету і використовувало його у військовій практиці. Подальший розвиток одержав інститут посольства. Порушення недоторканності посла визнавалося римлянами безперечним і законним правом для оголошення війни. Посли залишалися вільними навіть у тому випадку, якщо з їхнім народом починав війну.

Багато мислителів розглянутого періоду виступали за «м'якість» у веденні війни, за застосування насильства в межах необхідності, за гуманне відношення до полоненого. Так, Полібій писав, що для доблесних людей «завдання війни полягає не в загибелі і знищенні провинних, але у виправленні їх і відшкодуванні помилок». Тим більше не слід «винишувати разом з винними ні в чому не винних». «Закони і правила війни» дозволяють лише захоплювати і знищувати військові об'єкти, матеріальні цінності, «узагалі всі те, утрата чого знесилоє супротивника, вигідно для того, хто бореться і полегшує йому досягнення мети». Руйнувати ж без усякого нестатку храми, кумири богів і т.п. – божевілля. В епоху еллінізму, що розсунула полісні границі до меж ойкумени, значно розширилися міжнародно-правові основи миру, більш вагомим став його соціальний статус. У той же час багато мирних договорів, укладені в цей складний і суперечливий період, по суті справи, диктувалися переможцем. Так, Філократов мир (346 р. до н.е.) санкціонував усі захоплення, зроблені Македонією під час Священної війни. За словами Демосфена, він обійшлася афинянам «як позика в лихваря», був «ганебним і невартим» для їхньої держави. Навпроти, оратор Есхин вважав, що

навіть такий «ганебний» мир набагато краще війни. Демосфєн намагався домогтися єдності і згуртованості грецьких полісів, виступав за їхню федерацію як основу внутрішніх відносин в Елладі і принцип її оборони від зовнішніх ворогів. У листі «Про єдність» він призивав афинян утримуватися від почуття гіркоти і злопам'ятства у відношенні будь-якої еллінської держави. Подібну позицію займав і оратор Гиперид, що думав, що основою нормального існування Еллади повинний бути договір про загальний мир, а загальна рада еллінів Дозволить вчинити опір Македонії. На відміну від них Ісократ відводить македонському монархові роль благодійника еллінів, ініціативного вождя, Допоможе створити в Елладі якась подоба федерації, союз рівноправних Юлісів. Разом з тим оратор попереджає: «Народ, що бажає бути вільним, повинний остерігатися договорів, що укладаються за розпорядженням... Це може йти на мир або завдавши поразку ворогові, або зрівнявши з його силами свої сили. Відповідно до того, як буде кінчена війна, будуть знаходитися й умови миру» («Архідам»).

У 338–337 р. до н.е. з ініціативи Пилипа був скликаний загальногрецький Коринфський конгрес, у якому взяли участь всі еллінські держави за винятком Спарті. Найважливішим рішенням цього конгресу було проголошення загального миру - «цивільного і політичного, у кожному окремому полісі й в Елладі в цілому». В укладеному договорі про мир і союз між Грецькими містами і царем Пилипом в урочистій формі проголошувалися свобода й автономія для всіх еллінів, визнавалася непорушність існуючих у полісах державних порядків. «І я не буду знищувати царську владу Пилипа і його нащадків, а також державний устрій [що малося] у кожного в той час, коли приносили [клятви на вірність] мирові», – говорилося в договорі. З метою підтримки громадянського миру і запобігання внутрішніх соціально-політичних розбратів посадовими особами, відповідно до Псевдо-Демосфєну, пропонувалося «підписуватися про те, щоб у державах, учасників мирного договору, не застосовувалися ні страти, ні вигнання усупереч встановленим у цих державах законам, ні відібрання в скарбницю майна, ні переділ землі, ні скасування боргів, ні звільнення рабів з метою державного перевороту». Статтями договору заборонялися всякі «частки» війни між грецькими полісами, гарантувалася недоторканність границь і передбачалися санкції до його порушників. Для спостереження за виконанням прийнятої постанови був заснований синедріон як вищий політичний орган об'єднаних у союз еллінів.

Єдність Еллади, оформлена рішеннями Коринфського конгресу, не було результатом її внутрішнього розвитку, однак воно означало початок кінця, прагнучи уникнути війни з грізним Римом або іншим могутнім супротивником. Самостійність таких держав істотно обмежувалася, але зате вони здобували статус «союзника», а іноді і «друга» римського народу.

Римляне, як і греки, розрізняли поняття «мирний договір» і «договір про перемир'я». Останній полягав на невеликій термін (від декількох днів до декількох місяців), підписувався попередньо командуючим армією (консулом, легатом), після чого набирав сили, але лише умовно, тому що підлягав наступній ратифікації в Сенаті.

Великий внесок у розвиток міжнародного права, у тому числі і права війни і миру, внесли римські юристи II-III вв. (Гай, Павло, Папинпан, Ульпіан і ін.). Вони чітко визначили, що «право народів - це те, яким користуються народи людства» (Ульпіан). Воно встановлено «природним розумом» і в усіх дотримується однаково (Гай). На відміну від «природного» таке право є загальним лише для людей і їхніх взаємин, а не для всіх живих істот. Якщо «природне право» завжди є «справедливий і добрим» (Павло), то «право народів» не виключає насильство, їм установлене підпорядкування «чужому пануванню всупереч природі», «введена війна, поділ народів, підстава царств» (Гермогеніан), дозволено силоміць відбивати насильство. У свою чергу жорстокі війни, особливо внутрішні, приводили до появи «Посадових магистратів» з необмеженою владою (диктаторів). Раціоналістичне вчення римських юристів про «природне право» у відомій мірі сприяло упорядкуванню і гуманізації міжнародних відносин. Воно виходило з того, що всі люди народжуються рівними і вільними. Отже, відносини між ними повинні будуватися на засадах моральності, справедливості і законності. Кожна людина вільна і володіє «природною здатністю... робити те, що йому завгодно», звичайно, якщо це «не заборонено силоміць або правом» (Флорентин). На основі права, що відповідає автаркії грецьких полісів. Пануючою формою державного устрою Греції стають різні федерації і ліги. Об'єднання, нав'язане еллінам силою зброї являло собою симмахію – штучну ефемерну систему, що не пережила свого творця.

Коринфська угода була примусово відновлена Олександром Македонським, проголошенням союзним синедріоном стратегом-автократором для ведення війни з Персією. Нарешті, цей конгрес був знову скликаний у 302 р. до н.е. Деметриєм Поліоркетом, що стали на недовгий час гегемоном федерації «вільних» грецьких держав.

Після римських завоювань грецькі держави і їхні союзи втратили право самостійне вирішувати питання війни і мир, хоча формально вони усе ще залишалися автономними. Зрештою Греція перетворилася в одну з провінцій Рима і стала іменуватися Ахайей.

Подібно еллінам, римляне укладали головним чином договори про мир, дружбу і союз, особливо в перші століття своєї держави. Усі договори поділялися на рівні (полягали з незалежними державами і не обмежували їхній суверенітет) і нерівні (установлювали «заступництво і захист римського народу»). Розходження між даними видами договорів деякою мірою умовні. Так, «рівний» договір між римлянами і Ганнібалом забороняв Карфагену без бажання Рима повідомляти війну народам за межами Лівії і «у самій Лівії», вимагав «протягом трьох місяців годувати римське військо і видавати їм платню». У забезпечення договору карфагеняне зобов'язані були дати сто заручників на вибір римського воєначальника.

З посиленням римської могутності війни Рима всі частіше стали завершуватися висновком нерівноправних мирних договорів у формі заступництва (без військової окупації). Така форма звичайно передбачала видачу вождів супротивника, визначена кількість заручників, вилучення всієї зброї. Поступове заступництво стало практикуватися мирний час. До нього, зокрема, змушені були прибигати грецькі поліси, «природному розумові», а також необхідності і корисності, з яких вище усього благо суспільства, варто будувати і взаємини народів.

Таким чином, вчення римських юристів про «природне право» і «право народів», загальні правові принципи, розроблені ними, мали прогресивне для свого часу значення.

Джерела та література

1. Цицерон. Письма. –Т. 1. – С. 102.
2. Исократ. Архидам // Вестник древней истории. –1966. – № 2. – С. 248.
3. События 346/5-318/7 гг. до н. з. в отражении эпиграфических источников Вестник древней истории. – 1963. –№ 1.– С. 206.
4. Античная Греция. – Т. 2. – С. 190.
5. Ливии Тит. История Рима от оснований Города. – М: Наука, 1989. – Т. I. – С. 39–40.
6. Цицерон. О законах //Диалоги. – С. 121.
7. Исократ. Речи//Вестник древней истории. – 1966. – № 2. – С. 248.
8. Античная Греция. – Т. 2. – С. 190.
9. Полибий. Всеобщая история: В 40 кн. – Т. 2. – С. 465–466,
10. Полибий. Всеобщая история. – Т. 1. – С. 546.
11. Баскин Ю. Я., Фельдман Д. П. История международного права. – М.: Международные отношения, 1990.
12. Дигесты Юстиниана. – М.: Наука, 1984. – С. 23, 25,27 Там же. – С. 35.

Кемалова Л.И.

ЭТНОЦЕНТРИЗМ И ВОЗМОЖНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО ОБЩЕСТВА В КРЫМУ

Современное состояние Крыма можно охарактеризовать как состояние неустойчивого равновесия. В условиях осуществляющегося разлома общества по линии межэтнических отношений как никогда актуальным становится достижение взаимопонимания. Без него в принципе невозможно согласие и, как следствие, стабильность в обществе. Крым – уникальный регион, в котором возможно формирование мультикультурного общества, основанного на принципах гражданского единства, согласия, утверждения толерантности как одной из основных ценностей гражданского общества. Однако, есть силы, которые противятся этому процессу и провозглашают идеи этноцентризма, тем самым, создавая угрозу и без того хрупкому миру в регионе. В сложившихся условиях представляется актуальным рассмотрение проблемы этноцентризма, возможности формирования мультикультурного общества в Крымском регионе. В этом и состоит цель данной статьи. Для реализации этой цели необходимо решение следующих задач:

- Определить понятия «этноцентризм» и «мультикультурализм», показать возможные пути формирования мультикультурного общества;
- Дать характеристику межэтнической толерантности как одного из вариантов, обеспечивающих возможность формирования такого общества.

Трансформационные процессы, происходящие как в Крымском регионе, так и в Украине в целом, сопровождаются нерешенностью социально-экономических, политико-правовых и социокультурных проблем, возникших в условиях постсоветского пространства. Ситуация усугубляется также обострением межэтнических отношений в регионе, где проживают представители более ста национальностей. В современном обществе для межэтнических отношений характерны две тенденции: с одной стороны, - этническая дифференциация (часто с элементами сепаратизма и нарушением традиций взаимоотношения между соседними этносами), сопровождающаяся конфликтами; с другой стороны, - наблюдается рост потребности в расширении контактов с другими этносами.

Эти две тенденции и характеризуют особенности развития этносубъектов и определяют специфику проблем межэтнических отношений, связанных с проблемой необходимости формирования толерантного сознания и поведения на основе доверия и взаимотерпимости.

Межэтнические отношения как субъективно переживаемые отношения между людьми разных национальностей, между этническими общностями, проявляются в установках и ориентациях на межэтнические контакты в разных сферах взаимодействия, в национальных стереотипах, в поведении, поступках людей и конкретных этнических общностей. Однако, сегодня все чаще возникает образ «Чужого», которому приписываются негативные черты и который обвиняется во всех бедах общества. Основные характеристики «чужака» мы находим, прежде всего, у Зиммеля в «Экспурсе о чужаке» и в «Философии денег» [1]. Основным критерием для определения чужака у него служит «единство близости и удаленности» «чужака» по отношению к группе. Такое единство может обозначать дистанцию, границу, мобильность. С помощью этих понятий можно определить специфику взаимодействия чужака с группой. Суть этой специфики составляет «свобода» чужака, последствия каковой для группы и для самого чужака и интересуют Зиммеля.